

International Journal of Languages' Education and Teaching
December / 2014

DİLİN GELİŞİMİ: GENEL BİR BAKIŞ

Dilek TÜFEKÇİ CAN

Dr.

tufekci@balikesir.edu.tr

Balıkesir University

Department of English Language Teaching

ÖZET

İnsanoğlunun doğuştan gelen en önemli özelliklerinden biri olan konuşma eylemini işlevsel hale getiren 'dil', en eski düşünme araçlarından biridir. Kendisinden önceki yüzyıllarda olduğu gibi 21. yüzyılda da ister sözel, ister yazılı kültürün bir ürünü olsun 'dil', en etkili iletişim araçlarından biri olma özelliğini devam ettirmektedir. Çünkü dile ait her tür anlatı, semantik olarak derin bir yapıya sahiptir. Bu nedenle anlatı, edebiyattan retoriğe, çizgi filmde baleyeye, müzikalden reklamlara kadar yazılı ve görsel tüm aygıtları kapsar. Anlatının derininde yatan anlam ise, birçok aygıtın birbiriyle birleşimi veya ayrışması sonucu oluşur. Başka bir deyişle, yazılı, görsel ve sözel anlatı, her bir aygıtın diğer bir aygıtla etkileşimi sonucu bir tür değişime uğrar. Bu nedenden dolayı dil, tarihsel süreç içinde gelişimini sürdürmektedir. Her ne kadar bu çalışmanın temel amacı, dilin gelişimine genel bir bakış açısı sağlamak olsa da öncelikle psikanalitik, yapısalcılık, göstergebilim ve metinlerarasılık gibi belirli edebi kuramlar çerçevesinde 'dil' kavramına açıklık getirmektir. Bu çalışmanın bir diğer amacı ise, edebi dilin ne şekilde yapılandığını ve hangi aşamalardan geçerek günümüzdeki polifonik yapıya ulaştığını ortaya çıkarmaktır. Sözel dilden ayrılarak kendine ait sistematik bir yapı oluşturan yazılı dil, hem sosyal hem kültürel hem de ideolojik yapının bir ürünü olsa da, yazar tarafından kullanılan bilinçdışı yapılar, olağandışı söz dizimleri ve metinlerarası söylem alanları nedeniyle günümüzde de gelişimini sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dil, psikanalitik kuram, yapısalcılık, göstergebilim, metinlerarasılık.

IMPROVEMENT OF LANGUAGE: A GENERAL REVIEW**ABSTRACT**

Language, which optimizes the act of speaking which is one of the most significant features of human beings, is the most ancient thinking agents. As is the case in the previous centuries, the language itself, whether it is the artefact of oral or written culture, has still been sustaining its features as one of the most influential communication agents in the 21st century. Since narrative related to language has a specific function semantically. Thus, narrative includes every kind of written and visual agents from literature to rhetoric, animated cartoon to ballet and opera to advertisement. The meaning beneath the surface of the narrative is constructed as a result of various agents' combination or separation. In other words, written, visual and verbal narrative alter as a consequence of each agent's interaction with one another. Because of this fact, language improves in its historical process. Even though the aim of this study is to review the language improvement in general, it is also of great significance to define 'language' in terms of literary theories such as psychoanalytic criticism, structuralism, semiology, intertextuality. Another aim of this study is to trace how the language is formed and how it reached its polyphonic position in its historical process. Even though written language, in other words literary language, which has formed its systematic structure by disengaging itself from oral language, can be an artefact of social, cultural and ideological structure, it still attempts at improving in the sense that the subconscious structures, extraordinary syntax and intertextual references are employed by the authors.

Key Words: Language, psychoanalytic criticism, structuralism, semiology, intertextuality.

GİRİŞ

İnsanoğlunun doğuştan gelen vazgeçilmez özelliklerinden biri olan anlatma eylemi, hem kendi içinde, hem de kendi dışındaki toplumlara geçişi ile sağlanan sözel ve yazılı bütün söylemsel ifadeleri kapsar. "Dil" ise anlatma eylemi ile birebir ilişkisi olan en etkin araçtır. 21. yüzyılın iletişim çağı olduğu gerçeğini göz ardı etmeden hem sözel hem de yazılı kültür ile yakın ilişkisi olan "dil" kavramına açıklık getirmek ve dilin modern toplumlardaki işlevini belli başlı edebi kuramlar çerçevesinde belirlemek bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Dil bu çalışmanın merkezinde olduğuna göre ilk önce onu tanımlamak gerekir. Öyleyse "dil" nedir? Dili tanımlamak hem oldukça kolay hem de zordur. Kolay olmasının nedeni tanımlanabilir bir tanımı olmasından geçer. Bununla beraber zor olmasının nedeni ise, paradigmalara dolu bir anlam yelpazesine sahip olmasıdır. Gerçekten de terim, öylesine kaygan bir hale gelmiştir ki yaşanan dönem, sosyal yapı ve edebi kültür terimin farklı kimliklere bürünmesine neden olmuştur.

Özellikle 20. yüzyılda birbirini tanımlamak, tamamlamak ya da yalanlamak adına olsun birbiri ardına ortaya çıkan edebi kuramların her biri “dil”in adeta çokanlamlı bir yapısı olduğunu bizlere gösterir gibidir. Dilin sahip olduğu bu çok anlamlılık olgusu aslında onun farklı işlevlerinin olduğunun da bir bakıma göstergesidir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde en geniş anlamıyla, dil “insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle ve işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban” ya da “düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım aracı” olarak tanımlanmaktadır. Belki de en dar anlamıyla dil, kuralları bireylere tarihsel süreç içinde dayatılan bir olgudur. Bu olgu, yüzyıllardır bir nesilden diğerine zorunlu veya istemsiz olarak taşınır. Bu sayede dil, bilinç dışı olarak kültürlerarası taşıyıcılık işlevini uzun bir süreci kapsayarak öteden beri yerine getirir. Bu süreçte en eskiye varana kadar gidildiğinde bir veya birden fazla ata diline rastlamak mümkündür (Piaget, 2007: 65). Öyleyse dil, bireylerin kararlarından bağımsız olarak ortaya çıkan, kendi içinde sistematik bir şekilde gelişim gösteren oldukça eski bir düşünce aracıdır. Roland Barthes’e göre: “*Dil, her biri, hem bir şeye göre geçerli olan bir birim, hem de, içinde ayrımsal olarak, başka bağlaşıklık değerlerin yer aldığı daha geniş bir işlev ögesi, terimi olan belli sayıda ögeden oluşur... Kurumsal özellik ve dizgesel özellik birbirine açıkça bağlıdır: Dil sözleşmeye dayanan (bir bölümüyle keyfi ya da doğrusu nedensiz) bir değerler dizgesi olduğu için bireyin tek başına açtığı değişikliklere karşı direnir. Bu nedenle toplumsal bir kurumdur*” (1993: 26).

Sözel dil Barthes’e göre her ne kadar toplumsal bir yapının ürünü olsa da yazılı dile ait söylemsel ifadeler varlığını, daha çok yazara, daha dar anlamda anlatıcıya, başka bir deyişle anlatı sesine borçludur. Bu durumun asıl sebebi ise “yazı(nın), insan bilincini en çok değiştiren tekil buluş” (Ong, 2003: 97) olmasıdır. Bununla birlikte, sözel dil ile yazılı dil arasındaki en büyük fark, yazılı dilin, konuşma dilinde olduğu gibi soru sorulamayan yani asla sorgulanamayan bir söylem alanı kapsamıdır. Aynı zamanda “doğal konuşma dilinin tersine yazı her şeyiyle yapaydır” (Ong, 2003: 101). Yani, yazı, “doğal” değildir. Çünkü kalem, kâğıt ve teknolojik araç gereç gibi araçlar olmaksızın yazı varlığını asla ispat edemez. Oysa sözel dil, yani konuşma insana özgü doğal bir yetenektir. Bedensel veya ruhsal engeli olmayan herkes, her kültürde dilbilgisi kurallarını bilinçdışı bir biçimde uygulayarak dilini konuşmayı öğrenir. Yazı dili varlığını ispat edebilmesi için kâğıt, kalem gibi sadece somut değil aynı zamanda *anlatı sesi* gibi soyut araçlara da ihtiyaç duyar. Yazı dilinin anlatı sesi “yazarların tutumunu, bakış açısını, dünya görüşlerini ve hepimizin yaşadığı gerçek dünyayı dil içinde şekillendirir” (Alexander 1989: 128). *A Grammar of Motives (Dürtülerin Grameri)* adlı eserinde anlatı söyleminin çözümlenmesinde dilin *bağlam* içindeki önemine değinen Kenneth Burke’ye göre *dil ve düşünce, simgesel dürtülerle ilgili bir eylem şeklidir* (1984: 8). Burke’nin, dili, taşıdığı anlamdan *çok daha karışık ve etkileyici* olarak tanımlamasının nedeni dilin kullanımının dilin kendisinden daha derin bir yapıda olduğuna inanmasıdır (1984: 8). Bu nedenle Burke, dili kullanırken hem dilin simgesel özelliklerine hem de iç dinamiklerine odaklanır. İlk önce sembolik unsurlar barındıran şiir metinlerini incelemesinin nedeni de budur. Çünkü O’na göre, şiir, onu yaratan şairin sembolik bir eylemi olduğu için geçici bir süreliğine şair şiirden ayrılrsa da okur, şiire hayat vermedikçe şiir asla tamamen ‘nesnel’ bir yapıya sahip olamayacaktır (Chatman, 1978: 447).

Bu nedenle şiirle ilgili yapılacak herhangi bir değerlendirme şüphesiz okurun yorumlama gücüyle ilgili olacak ve şairin yapılandığı dil, okurun okuma sürecine bilişsel anlamda etkin katılımı sayesinde anlam kazanacak, böylece nesnellikten öznelliğe doğru bir geçiş yapacaktır. Ne var ki, Burke, dilin anlam kazanmasında sadece dilbilimsel değil aynı zamanda dilbilimsel olmayan araçların (agents) da göz önünde bulundurulmasından yanadır. Çünkü dile ait her tür anlatının derin bir yapısı olduğu var sayılırsa o zaman bu derin yapı, ister istemez dilbilimi ile birlikte çizgi filmde baleyeye, müzikalden reklamlara kadar tüm yazılı ve görsel yayınları kapsayacaktır. Hatta anlatı dilini sadece görsel, sözel, sinematik veya yazılı dil değil bu dillerin her birinin birbiriyle birleşimi ve etkileşimi de oluşturur. Başka bir deyişle, yazılı, görsel ve sözel bağlam her bir aracın diğer bir araçla birleşmesi sonucu anlamsal bakımdan bir tür değişime uğrar. Sözelimi, filmlerde dilbilimsel yapı diyaloglar şeklinde sunulurken beden dili, bağlam ve hikâye anlatıcısının paralinguistik (dil-dışı) göstergeleri yazarın kullandığı dili tamamen başka bir söylemsel ifadeye çevirebilir. Bununla birlikte, filmde yer alan müzik, aktörlerin beden dili, ses ve efekt gibi sinematik teknikler de dildeki anlamı değiştirebilir, başkalaştırabilir ve hatta kastedilenin tam tersi bir anlam yükleyebilir.

1. Psikanalitik Kuram

Dilin anlamlandırılması aşamasına psikanalitik kuramın öncülerinden Sigmund Freud (1856-1939) yazarın yazma sürecini ele aldığı en ilgi çekici çalışmalardan biri olan *Yaratıcı Yazarlar ve Hayal Kurma* (1908) adlı eseri ile katkıda bulunurken sanatsal etkinliklerin ortaya çıkışı ile çocukluk döneminde oynanan oyunları birbirine benzetir. Yazarın yazma yani dili kullanma becerisi ile çocuğun oyun oynama yani hayal gücünü kullanma becerisi arasında bir bağ kuran Freud, "Çocuk oyun oynarken ne yaparsa, yaratıcı yazar da aynısını yapar. Tamamen ciddiye aldığı - yani, büyük oranda duygu yüklediği ve gerçeklikten tümüyle ayrı tuttuğu bir fantezi dünyası yaratır" (1959: 144) der. Freud'a göre, kurguladığı oyunla kendisine ait bir hayal dünyası yaratan çocuk ile kurguladığı eser ile kendisine ait imgesel bir dünya yaratan yazar, dili benzer işlevler nedeniyle kullanır. Psikanalitik kuramın bir diğer öncüsü Jacques Lacan (1901-1981) ise, dilin bilinçdışı ile sıkı sıkıya bir ilişkisi olduğunu, yani *bilinç dışının aynı dil gibi yapılandığını* ifade ettikten sonra dilin yapısının bir dizi konuşulmayan kurallardan oluştuğunu iddia eder. Lacan bu iddiasını, birçok insanın hayatı boyunca hiç dilbilgisi kurallarıyla ilgili örgün bir eğitim almadığı halde yine de dilbilgisi bakımından doğru yapılar kullandığı örneği ile destekler. Bir dile ait dilbilgisi kuralları her şeyden önce insanların birbirlerini anlamalarına ve anlamlı cümleler kurmalarına neden olduğu için Lacan, öncelikle bilinç dışını dilin yapısı ile ilişkilendirir. Hatta bireyi *konusan bir nesne* olarak tanımlayan Lacan'a göre kişi, kendisinin de farkında olmadığı bilinç dışı bir yapıya bağlıdır. Bu nedenle, kişinin benliği aslında cümlelerin gramer öğeleri gibi işlev görür. Çünkü bir cümlenin anlamlı olabilmesi bilinçaltından gelen bilgiye bağlıdır. Lacan, bilinç ve bilinç dışı arasındaki ilişkilerin yapısının dilbilimsel işaretlerle aynı olduğunu, her bir gösterenin bilinçten ortaya çıktığını, hatta bu gösterenlerden her birine yapım aşaması sırasında başka bir anlam yüklendiği, terimlerin yerlerinin değiştirildiği ve terimler alt üst edildiği için gösterenlerin başka anlamlara gelebileceğini iddia eder (Stephens, 1992). Lacan bütün gösterenlerin bilinç dışında ortaya çıktıklarını belirttikten sonra görüşünü şu sözlerle destekler:

Durmadan gösterenler aracılığıyla üretilen yapı, gösterilen bastırıldığı ve daha az uygun olan başka bir gösteren ile yer değiştirdiği için metinde *boşluklar (gaps)* yaratır. Bu nedenle metnin veya iletinin alıcısı, gösterenden farklı bir gösterilen anlam çıkarır (Leitch, 1983: 12). Lacan'a göre dilin sembolik anlamda bir temsil işlevi vardır. Bu nedenle *dil* olmaksızın *öznellik*; öznellik olmaksızın *kimlik*; kimlik olmaksızın *öteki kimlik* kavramı olmayacaktır. Öteki kimlik kavramı, beraberinde *öteki dili* getirir. Dolayısıyla, Lacan, bilinçaltını "ötekinin konuşması" olarak nitelendirir (Cebeci, 2004: 276). Öyleyse yazılı dilde konuşan bir "öteki" değil de nedir?

2. Yapısalcılık

20. yüzyılın başlarında dili merkeze alan ve dilin ne şekilde yapılandığını ortaya çıkarmaya çalışan bir diğer kuram da yapısalcılıktır. Temelini Ferdinand de Saussure'un (1857-1913) 1906 ile 1911 yılları arasında Geneva Üniversitesi'nde verdiği Yapısalcı Dilbilim adlı derslerinden alan yapısalcılıkⁱ, bilindiği gibi, Saussure'un derslerinde öğrencileri tarafından alınan notların toplanması sonucu, 1916 yılında yayınlanan *Cours de Linguistique Générale (Genel Dilbilim Dersleri)* adı ile yayınlanır. Saussure'un Fransız dilinde yayınlanan bu eseri, sadece dilbilimcilerin değil, aynı zamanda Rus Biçimcilerin, göstergebilimcilerin, Fransız yapısalcıların ve yapısökücülük kuramı üzerine çalışanların dikkatini çekerek diğer edebi kuramların oluşmasına da katkıda bulunur.ⁱⁱ Rus Biçimciler, şiirde sözcüklerin sadece *gösteren* olarak değil *gösterilen* olarak da işlevsel olduklarını savunurlar. Dolayısıyla bir eserde, kendinden başka diğer eserlerin, biçemlerin, türlerin ve anlam yapılarının olduğunu iddia ederler. Bu nedenle özellikle ilk dönem yapısalcılar, edebiyatı bir tür *la langue (dil)*, edebiyatın içindeki her bir özgün eseri ise bir tür *la parole (söz)* örneği olarak kabul ederler (Onega, 2002: 13). Bu durumda her anlatı kendi başına bir *dil* ve her özgün eser ise, diğer eserler arasında bir *söz* örneği oluşturur.

Metnin yapısal anlamda çözümlenmesi dil ve dilbilimi ile ilişkilidir. Dil ve dilbiliminin çözümlenmesi, *yapı* kavramının belirlenmesine bağlıdır. Yapının belirlenmesinde ise *bütün* ve *bütünsellik* ilkelerine başvurulur. Yapı, öğelerin toplamından daha fazla olan bir bütünselliktir. Dolayısıyla bütünselliğin hiçbir şekilde öğelerin yığına indirgenmesi mümkün değildir. Ayrıca, yapı, toplumsal olduğu için tek tek bireylerin uzlaşmasına bağlı bir özellik de gösterir. Buna ek olarak, yapı, bireyin ne oluşturabileceği, ne değiştirebileceği, ne de ortadan kaldıracabileceği bir dizgedir. Yani birey, bu dizgeye boyun eğmek ve o sistemin içinde var olan dile katılmak durumundadır. Öyleyse bireyler var olabilmek adına dizgeye, yani tarihsel yapıda var olan bu sisteme ne şekilde boyun eğmişlerdir? Her şeyden önce Saussure bu dizgeyi şu şekilde açıklar: O'na göre dil, kendisine gelene kadar üç evre geçirmiştir. Birincisi, Dilbilgisi; ikincisi, Filoloji; üçüncüsü ise, Karşılaştırmalı Dilbilgisi. Birincisinin yani, dilbilgisinin kural koyucu bir özelliği vardır. Hatta Saussure'a göre, dilbilgisinin "*doğru biçimleri yanlış biçimlerden ayıracak kural koymaktan başka amacı yoktur*" (Vardar 1971: 20-21). Dilbilgisi betimlemeden çok kural koymaya ağırlık verdiği için bakış açısı dar bir çalışma alanıdır. İkincisi, yani filolojide daha çok sanat değeri taşıyan metinler merkeze alınır. Oysa Saussure'un dilbiliminde konuşulan dil incelemeye alınır ve sanatsal metinlere kayıtsız kalma ilke edinilir. Dolayısıyla ünlü hatip Cicero'nun söylemleri ile pazarda yapılan bir alışveriş arasında dil açısından bir üstünlük görülmez.

Üçüncüsü, yani karşılaştırmalı dilbilgisi Saussure'un görüşüne göre, her ne kadar kendine özgü bir yöntem geliştirememiş olsa da diğer iki evreden daha üstündür ve genel dilbilimine daha yakındır (Vardar, 1971: 20-21). Görüldüğü gibi Saussure'un dile yaklaşımı, geçmişten 20. yüzyıla gelene kadar dilbilgisi, filoloji ve karşılaştırmalı dilbilgisi üzerine kuruludur. Bu nedenle Saussure 20. yüzyıldan itibaren dilin daha büyük ve daha geniş bir evreni içine alarak incelenmesi gerektiğini öne sürer ve böylece dilbilimi kavramına yeni bir bakış açısı getirir. Saussure dilbilim konusunda yaptığı çalışmasına ilk önce *dil yetisi* terimini tanımlamakla başlar. İnsanların düşüncelerini duygularını ve bildirişimlerini başkalarına iletmeye yarayan yetiye, Saussure *dil yetisi (le langage)* adını verir. Dil yetisi ile dil arasındaki ilişkiyi ise şu şekilde açıklar: "*Dil yetisinin birey dışında kalan toplumsal bölümüdür dil... Dil varlığını yalnızca toplum üyelerinin arasındaki bir tür sözleşmeye borçludur. Öte yandan işleyişini bilebilmek için bireyin dili öğrenmesi gerekir. Çocuk onu yavaş yavaş edinir. Sözü kullanma olanağından yoksun kalan bir kimse bile, duyduğu sesli göstergeleri anlamak koşuluyla dili yitirmez: Çünkü dil, sözden apayrı bir şeydir*" (1976: 27).

Görüldüğü gibi, dilyetisinin çıkış noktası onun toplumsallığıdır. Çünkü Saussure'a göre, "*dili sözden ayırmak demek, toplumsalı bireyselden ayırmak, önemliyi önemsizden ya da rastlantı ürünü olandan ayırmak demektir*" (1976: 46). Saussure'un tanımladığı dil yetisinin iki yönü vardır. Bunlardan birincisi, *dil (la langue)*, dilin toplumsal yönü diğeri ise *söz (la parole)*, dilin bireysel yönüdür.ⁱⁱⁱ Saussure'nin dil sistemi kuramı, *la langue (dil; belli bir dil topluluğun üyeleri tarafından kullanılan ve ortaklaşa paylaşılan sistem)* ile *la parole (söz; konuşmada veya yazmada dilin özel bir şekilde uygulanması)* arasındaki farklılıkları ortaya koyar. Sözün çözümlenmesi, nasıl dilin yapısal geçerliliğine, genellemesine ve anlamsal desteğine bağlı ise dilin çözümlenmesi de dilbilgisi, fonetik, morfoloji, sözdizim ve semantik gibi öğelerin çözümlenmesine bağlıdır. Ayrıca, sözün çözümlenmesi, fonetik veya semantik göstergelerin çözümlenmesi ile de ilgilidir.

Saussure 19. yüzyıla ait dilin *art zamanlı (diachronique)* yaklaşımla yani, dilin tarihsel gelişimi içinde incelenmesi gerektiği anlayışının tersine, dilin *eş zamanlı (synchronique)* yani, tarihin belli bir noktasında bütün bir sistem olarak incelenmesi gereken göstergeler sistemi olarak ele alınması gerektiğini öne sürer. Dolayısıyla, art zamanlı anlayışın dilin incelenmesinde tek ölçüt olmadığını ve bir sözcüğün anlamının tarihsel sınırlar içinde incelenemeyeceğini ortaya atan Saussure ile dilbilimsel yapısalcılık başlamıştır. Bu anlayışa göre, dilin sadece art zamanlı değil, eş zamanlı bir dizge oluşturan öğeler üzerinde işlem yapan dizgesel yönü de incelenmelidir. Çünkü dildeki bağıntı, gösterge ve anlam arasında olduğundan ve anlamlar birbirlerine göre şekil aldıklarından dizgede karşıtlıkların ve farklılıkların bulunması kaçınılmazdır (Onega, 2002: 66-67). Ayrıca, dilin iç gerçekliğinin ele alınmasını öneren ve *dil/söz (langue/parole)*, *art zaman/eş zaman (diachronie/synchronie)* ayrımlarının yapılmasını zorunlu gören Saussure, bireyselliği merkeze alan "söz"den ziyade, toplumsallığı merkeze alan 'dil'e odaklanır.

Saussure'nin dil ve sözden başka oluşturduğu diğer bir kavram çifti ise "gösteren" ile "gösterilen"dir. Gösterge ise gösteren ve gösterilenin toplamına eşit bir ögedir. Dilbiliminde gösterge terimi ile aynı anlama gelen belirtke, görüntüsel, simge, alegori ve belirti gibi birçok farklı terim Hegel, Peirce, Wallon ve Jung gibi yazar ve düşünürler tarafından kullanılır (Işık, 2000: 34).

Dilin gösterge dizgesinden oluştuğunu belirten Saussure *dilsel gösterge* terimi ile şunu ifade eder: “*Dil göstergesi bir nesne ile bir adı birleştirmez, bir kavramla bir işitimi imgesini birleştirir. İşitimi imgesi salt fiziksel nitelikte olan özdeksel ses değildir; sesin anlaksal izidir, duyularımızın tanıklığı yoluyla bizde oluşan tasarımdır. Duyumsaldır işitimi imgesi; ... bir başka deyişle, kavramın karşılığı olarak ele aldığı anlaşılmalıdır*” (1976: 60).

Saussure dilin *gösterge (signe)* dizgesinden oluştuğunu belirtir ve dilsel göstergeyi *ses ya da işitimsel imge* ile *nesnenin zihinlerde canlandırdığı kavram* olmak üzere ikiye ayırır. Dilsel göstergenin doğrudan nesnelere ilişkili olmadığını ve zihinsel kavrama bağlı olduğunu iddia eden Saussure, işitsel imgeye *gösteren (signifiant)*, kavrama ise *gösterilen (signifié)* adını verir (Işık 2000: 33-35). Terry Eagleton gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkiyi şu örnekle açıklar: “*Üç siyah c-a-t işareti İngilizcede ‘cat’ (kedi) gösterileni akla getiren bir gösterendir. Gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki keyfidir: Kültürel ve tarihsel uzlaşımlar dışında bu üç işaretin ‘kedi’ anlamına gelmesini gerektiren hiçbir içsel neden yoktur... Sistemdeki her gösterge yalnızca diğerleriyle arasındaki fark sayesinde bir anlama sahip olur. ‘Cat’ kelimesinin kendi içinde bir anlamı yoktur, ‘cap (başlık)’, ‘cad (aşâğılık kimse)’ ya da ‘bat (yarasa)’ olmadığı için anlamlıdır*” (2004: 126).

Demek ki, dil ancak diğer gösterenlerle arasındaki farkı koruduğu sürece anlamlıdır; gösterenin ne şekilde değiştiği bir önem taşımaz. Çünkü dil sistemindeki farklılıklar, anlamın oluşmasına katkıda bulunur. Dilin oluşmasında, anlam kazanmasında ve alıcısına bir ileti göndermesinde göstergebilimsel kodlar, kültürel kodlar ve söz dizimi rol oynar. Göstergenin bir ileti göndermesi, göstergenin o sistem içinde nasıl algılandığına bağlıdır. Başka bir ifadeyle, gösterge sadece kendi sistemi içinde bir anlam ifade eder. Sözelimi, bir durumun acil olduğunu bildiren *İmdat! (Help!)*, *Cinayet! (Murder!)* veya *Yangın! (Fire!)* gibi seslenme sözü içeren kelimelerin, İngilizce konuşan bir kimse için kötü bir durum olduğuna dair göstergesel işlevleri olmasına rağmen bu sözler, İngilizce bilmeyen Avusturya Aborjinleri için hiçbir anlam ifade etmez.

Göstergenin sadece kendi sınırları içinde bir anlamı olduğunu belirtmek için çarpıcı bir örnek verelim. Smokin giymek ve siyah kravat takmak Avrupa ve Kuzey Amerika gibi ülkelerde resmiyetin simgesi olmasına karşın, aynı kıyafet Amazonlardaki yerliler için benzer göndergesel anlam taşımayacaktır. Bu tür bir giyim tarzı yerlilere hiçbir gönderge sunmadığından onlar için hiçbir anlam ifade etmeyecek veya şaşırtıcı olmaktan öteye gidemeyecektir. Başka bir örnek vermek gerekirse, Hindistan’ın Maharashtra bölgesindeki Solapur’da ebeveynlerin toplanarak 15 metrelik bir apartmanın çatısından yeni doğan bebeklerini aşağıda köylüler tarafından gerilen bir çarşafa atmaları ve bunu yaparken de bebeklerinin sağlıklı ve uzun ömürlü olacaklarına dair bir inanç geliştirmeleri göndergesel olarak diğer toplumlara aynı hissiyatı ver(e)meyecektir. Aksine Solapur’lu ebeveynlerin nasıl olur da bu kadar acımasız veya gaddar olabilecekleri konusunu gündeme getirecektir. Verdiğimiz bu örneklerden anlaşılacağı üzere bir gönderge sadece kendini oluşturan kültürel sistemin içinde anlamlıdır. Bu nedenle, Saussure her bir göndergenin kendi sisteminin içindeki diğer unsurlarla bağlantısının veya ilişkisinin ele alınarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgular (Guerin, 1992: 239).

Belirttiğimiz gibi, dilin oluşmasında ve anlam kazanmasında göstergebilimsel ve kültürel kodlar kadar o dilin sözdizimi de büyük önem taşır. Örneğin, *Ahmet üç top dondurma almak istedi* cümlesinin sözdizimini bozduğumuzda ve bu sözdizimini, *top istedi almak üç Ahmet dondurma* haline getirdiğimizde aynı anlamı sağlamamız mümkün değildir. Dilin anlam kazanması ve işlevsel bir duruma gelmesi o dile ait sözdiziminin yapılanmasına bağlıdır. Kısaca, dilin anlam kazanması hem göstergebilimsel, hem kültürel, hem de sözdizimin yapılanması ile doğrudan ilişkilidir. Öyleyse, *sözdizimsel (syntagmatic)* yaklaşım yatay bir şekilde kelimelerin veya kelime parçalarının çözümlenmesi anlamına gelir. Saussure'un yapısal dilbilimi, dilin işlevsel açıdan açıklanmasını gerekli kıldığı için yapıların içindeki her bir yapının ortaya çıkarılması önceliklidir. Dil bir dizge, yani bir takım öğelerin bir toplamı ise, o zaman karşılıklı ilişki içinde olan bu öğelerin tek başlarına bir anlamı veya bir önemi yoktur. Ancak dil, diğer öğelerin birbirleriyle bağlantıya geçmesiyle bir değer kazanır. Dolayısıyla dilsel öğelerin birbirinden ayrılmaları ve bağlantılarının koparılmaları anlam ilişkisini yok eden bir unsur olarak karşımıza çıkar. Sözelimi, Türkçede "c", "b", "h", "s", "z" birbirlerinden ve diğer bütün ses birimlerinden ayrılabilmesi için bir anlam ifade eder. Böylelikle "k.a.z", "c.a.z", "h.a.z" ve "s.a.z" gibi kelimeleri birbirinden ayırt etmek ve bunların her birine birer anlam yükleyebilmek mümkün olabilmektedir.

Saussure'un dilbilim görüşlerinin Rus Biçimcileri etki altına aldığı ve dolayısıyla, Rus Biçimcilerin edebi eserlerin incelenmesinde yapıyı merkeze aldıkları bilinir. Saussure'un dil sistemi üzerine yaptığı çalışmalar, I. Dünya Savaşı sırasında Moskova'daki bir grup dilbilimcinin çalışmalarına ilham kaynağı olur. Ancak bu grup, Saussure'nin çalışmalarını *dil (la langue)* değil *olgu (phenomena)* bağlamında incelerler. Biçimcilik ile modern yapısalcilik arasındaki ilişkiyi ise kendisi de Rus Biçimcilerinden biri olan Roman Jakobson kurar. Jakobson 1915 yılında kurulan Moskova Dil Bilim Çevresinin başkanı olduktan sonra 1926 yılında Prag'a göç ederek Prag Dil Bilim Çevresine katılır. II. Dünya Savaşı sırasında ise Prag'dan Amerika'ya göç ederek Fransız antropolog Claude Lévi-Strauss ile tanışır ve modern yapısalcılığın temelini oluşturmasına katkıda bulunur.

Dilin maddi niteliklerine dikkat çekerek dilin şiirsel işlevi^{iv} ile diğer işlevleri arasındaki farkı ortaya koyan Jakobson, iletişimin altı temel unsurdan oluştuğunu belirtir. Jakobson'a göre, bunlardan birincisi, "gönderici"dir; gönderici hitap eden kişi, sözü söyleyen kimse veya metni yazan kişi olabilir. İkincisi, "alıcı"dır; alıcı gönderenin gönderdiği ne ise onu alan kişidir. Üçüncüsü, "bildiri"dir; göndericinin söylediği ya da yazdığı şeydir. Dördüncüsü, "iletili"dir; bildirinin aktarılmasında işlevseldir; iletili, elektronik yazı, metin yazısı veya söz olabilir. Beşincisi, "kod"dur. Bildirinin alıcı tarafından anlaşılabilmesi veya algılanabilmesi için ortak kullanılan bir ifade şeklidir. Bu ifade şekli ortak dil olabilir. Altıncı ve sonuncusu ise, "bağlam"dır; yani fiziksel iletişim ortamıdır (Leitch, 2001: 1261). Jakobson iletişimin altı temel unsuru olduğunu belirttikten ve bunlara açıklık getirdikten sonra bildirinin *duygusal (emotive)*, *çağrısız (connotative)*, *göndergesel (referential)*, *üstdilsel (metalinguistic)*, *ilişkisel (phatic)* ve *şiirsel (poetic)* işlevleri olduğunu ifade eder^v (Eagleton, 2004: 128).

Özetle, yapısalcılar, dilde yüzeysel değil derinde olanın anlamını ortaya çıkarmaya çalışırlar. Bunu yaparken dilin toplumsallık olgusunu da göz ardı edemezler. Dil, toplumdan topluma ve kültürden kültüre ani geçişler yapabildiği gibi zaman zaman da sadece ait olduğu toplum ve kültürün içinde sıkışıp kalabilir.

Bu nedenle, metnin derininde yatan anlamın bulunması, Louis Althusser'in "*toplumsal yaşantıyı farklı biçimde fakat her zaman ve her aşamada kendiliğinden etkileyen bir oluşum*" (Kazancı, 2006: 72) olarak tanımladığı "ideoloji" kavramına da bağlıdır. Althusser, dildeki ideoloji terimini bir yere oturtmaya çalışırken *Ideology and Ideological State Apparatuses* adlı çalışmasında Plato'nun *Republic* (M.Ö. 372) eserini temel alarak bir topluma ait temel sosyal ilişkilerin nasıl türediği sorusunun cevabını arar. Bu sorunun cevabını şu şekilde bulur: "Toplumdaki egemen değerler, toplumun büyük bir kısmı tarafından onaylanır" (Leitch, 2001: 1477). Bu onaylanmanın aslında O'na göre iki nedeni vardır. Birincisi, "ideological state apparatuses (ideolojik devlet aygıtları)" ikincisi ise "repressive state apparatuses (baskıcı devlet aygıtları)." İdeolojik devlet aygıtları toplumdan topluma değişse de genellikle kilise, okul, aile, siyasi partiler, medya, spor ve sanat gibi resmi olmayan kurumları kapsarken baskıcı devlet aygıtları ise asker, polis, hapisane sistemi ve hükümet gibi resmi kurumları kapsar (Leitch, 2001: 1477). Sözelimi, George Orwell tarafından 1945 yılında kaleme alınan *Animal Farm* (Hayvan Çiftliği) adlı eser, Sovyetler Birliği'nde Stalin dönemindeki 1917 Rus İhtilalini konu alır. Ne var ki, totaliter rejimlere karşı bir solcu olan Orwell, bu görüşünü ancak mecazi bir dille anlatabilir. Eser, Stalinizme karşı bir eleştiri olmasına rağmen II. Dünya Savaşı sırasında müttefikleriyle ters düşmek istemeyen İngiltere'de bile yasaklanır. Dil, böylesi bir sosyal yapılanma içinde de şekil alabilir; kimi zaman baskıcı kimi zaman ise ideolojik devlet aygıtlarından kendisini soyutlamanın bir yolunu mutlaka bulur. Aynı Orwell'in yaptığı gibi hayvanların insanlarla ilişkilerini konu alan bir fabldan yola çıkarak yazar, dili istendik ideolojik boyuta taşıyabilir. Dil, bir bakıma hem ideolojik hem de baskıcı devlet aygıtları tarafından belli kalıplar içine sıkıştırılmaya çalışılsa da dilin toplumsallığı onun özgürleşmesini engellemede başarılı olamaz.

3. Göstergebilim

Sosyal ve kültürel kodların kurgulanmasında bağlam, anlatının karmaşık kodları ile ilgilidir ve dil, elbette bu kodların çözümlenmesi aşamasında önemli veriler sunar. Çünkü dil, sosyal semiyolojik bir olgudur. Başka bir deyişle, dil, kültürel işaretler sisteminin bütünüdür. Dile anlam verilmesi sürecinde yani yazılı metne ait sosyal ve kültürel kodların çözümlenmesinde sözdizimsel ve anlambilimsel kodların yanı sıra göstergebilimsel kodlar da kullanılır. Göstergebilimde^{vi} dilin anlamlandırılması sürecinde dilbilimsel yöntemler kadar dilbilimsel olmayan yöntemler de kullanılır. Sözelimi, oyunlar, jestler, mimikler, dini ayinler, müzik parçaları, reklamlar, moda veya mimari tasarımların anlamı göstergebilime göre dille anlatılır veya dil metaforuna dönüştürülür. Göstergebilim sadece göstergeleri değil temsili olan ve anlamlı bir bütün oluşturan her şeyi kendi çalışma alanına katar. Bir bilim dalı olarak temeli Saussure'a dayanmasına rağmen Amerikalı filozof Charles Sanders Peirce (1839-1914) göstergebilimin temelini oluşturur. Saussure'nin aksine *semiology* yerine *semiotics* terimini kullanan Pierce, göstergebilimine daha çok gönderge yapılan göstergeleri, nesnelere bakımından varlıksal bağıntı, saymacalık veya benzerlik içermelerine göre *belirti (indices)*, *görüntüsel gösterge (icon)* ve *simge (symbol)* bağlamında sınıflandırarak katkıda bulunurken Saussure ise, Pierce'in aksine daha çok *göstergelerin sosyal işlevleri* bağlamında katkıda bulunur (Vardar, 2001: 86).

Pierce, göstergeyi *interpretant* (yorumlayan), *object* (nesne) ve *representatum* (gösterge) olarak ele alırken Saussure ise, *signifiant* (gösteren) ve *signifié* (gösterilen) olarak değerlendirir.

Saussure ve Pierce tarafından temeli atılan göstergebilim^{vii}, özellikle 1960'lardan sonra bağımsız bir bilim dalı haline gelir. Neredeyse eş zamanlı ve birbirlerinden habersiz bir şekilde biri Avrupa, diğeri Amerika kıtasında aynı konu üzerinde çalışan Saussure ve Pierce'in yanı sıra bu iki bilim adamının öğretilerini takip eden diğeri araştırmacılar da göstergebilimin bir bilim dalı olarak gelişmesine katkıda bulunurlar.^{viii} Sözelimi, Louis Hjelmslev, Roland Barthes, Claude Lévi-Strauss, Julia Kristeva, Christian Metz, Algirdas Julien Greimas ve Jean Baudrillard gibi araştırmacılar Saussure'e dayanan Avrupa geleneğini benimseyip geliştirirken Charles W. Morris, Ivor A. Richards, Charles K. Ogden, Umberto Eco ve Thomas A. Sebeok gibi araştırmacılar ise Peirce'e dayanan Amerika geleneğini geliştirirler. Daha çok popüler kültür çözümlenmeleri üzerine çalışan ve çağdaş göstergebilimin önemli isimlerinden biri olan Roland Barthes^{ix} yapısal çözümleme yöntemi olarak bildirişime değil anlama önem verir. Bu nedenle Barthes *anlamlama* (*signification*), *ikincil gösterilenler* ya da *yananlam gösterilenler* arasındaki ilişkileri inceler.

Görüldüğü gibi, göstergebilimin temelini *göstergeler* oluşturur. Çünkü anlamlandırma süreci göstergelerin çözümüne bağlıdır. Anlambilim dil göstergesinin gösterilen kısmını inceler. Bu nedenle gösterge, dil içi ve dil dışı olmak üzere iki kısma ayrılır. Dil deyince genellikle dil dışı dünyadaki nesnelere akla gelir. Sözelimi "Bana bir bardak su getirebilir misin?" cümlesine karşılık, eğer kişi bu işi yapmak istiyorsa, dış dünyadaki konumunda bir değişiklik meydana getirir, gidip suyu alır gelir veya tam tersi bu eylemi gerçekleştirmez. Ancak dilin işlevi sadece dış dünyadaki gerçekliği açıklamak veya anlatmakla sınırlı değildir. Sözelimi, bir İngiliz Dili Edebiyatı öğrencisine, metonymy (düzdeğişmece) teriminin ne anlama geldiği sorulursa verilen cevap dış dünya gerçekliğiyle ilgili ol(a)mayacaktır. Doğrudan edebi bilimlerdeki dilsel dünyaya ait kavramlarla metonymy terimini açıklayacaktır. Biraz daha açmak gerekirse, bu kavramı açıklayacak kişi, dili kullanarak dilden bahsedecektir. Dilden bahsetmek için yeniden dilin kullanılması, *üst dil* kullanımını gerektirir. Söz gelimi, yapısalılık, göstergebilim, anlatımcılık ve arketip eleştirisi gibi kuramların açıklanmasında dilsel dünyadaki dil içi göstergeler kullanılır. Bu durum üst dil kullanımının ifadesidir. Üst dil kullanımının nasıl gerçekleştiğini aşağıdaki örneklerle açıklayabiliriz:

1. Bu, bir gözlük kabıdır.
2. Ersen çok hızlı hareket eder.
3. 'Yalnız' sözcüğü yanlış yazılmıştır.
4. 'Ders çalışmak' bir eylemdir.

Bu cümleleri inceleyecek olursak, 1. ve 2. cümlelerdeki sözcükler dış dünya gerçekliğine ait göndermede bulunurlar. Birincisinde, gösterilen kap bir gözlük kabıdır. Bu kap, kalem koymak, defter kaplamak veya yemek koymak için bir kap değildir. İkincisinde ise, çok hızlı hareket eden Ersen'dir, Mehmet veya Ahmet değil. Dolayısıyla "kap" ismi ile "hareket etmek" eylemi dış dünyaya ait göndermede bulunurlar. 3. ve 4. cümlelerde ise aynı sözcükler dış dünyadaki olguları değil, tamamen dilsel birimleri gösterirler. "Yalnız" sözcüğünün yerine "yanlış" sözcüğünün yanlışlıkla yazılmış olması ve "ders çalışmak" fiilinin bir eylemi gösteriyor olması dil içi dünyaya ait göstergelerdir.

Özetle, dilin anlamlandırılması sürecinde dil içi ve dil dışı göstergeler önemli rol oynar. Çünkü biri, dilin gerçekliği diğeri ise dilin kendisi ile ilgilidir.

Charles Sanders Peirce'in belirttiği gibi, gösterge "*bir kişi için, herhangi bir bakımdan ya da herhangi bir sıfatla bir şeyin yerini tutan şey*" (2000: 242) anlamına gelir. Demek ki, kendi dışında başka bir şeyi gösteren, anlatan, düşündüren, zaman zaman onun yerini alabilen her tür sözcük, nesne, imge ve olguya *gösterge* denir. Gösterge bir taraftan bir nesnenin yerini tutarken veya yerini alırken diğer taraftan kişinin zihninde bir içerik oluşmasına neden olan şeydir. Bütün bu tanımlar etrafında gösterge terimi, *genel olarak bir gösteren ve bir gösterilenden oluşan, bir başka şeyin yerini alabilen veya kendi dışında başka bir şey gösteren, aynı zamanda gerçekliğine veya varlığına karar vermemizi sağlayan her tür nesne, olgu ve kavramların fiziksel anlamları* olarak tanımlanabilir. Gönderge ise, "*dilsel bir gösterenin gerçek dünyada ya da imgesel dünyada bize ilettiği şey*" dir (Rifat, 1999: 31). Tüm bu veriler ele alındığında edebi metnin dili için şunları söyleyebiliriz: Edebi metin dili, yazar tarafından oluşturulan veya yaratılan dünyanın bir parçasıdır. Bu dünyaya ait bir gönderge varsa bunun, gerçek dünya ile değil yine o yaratılan dünyaya ait bir gönderge olduğunu düşünmek gerekir. Ancak o zaman edebi metnin göndergesi, gerçek gönderge değil düşsel gönderge olabilir. Bu düşsel gönderge doğal olarak, dış dünyayı okura çağrıştırabilir; dış dünya ile benzerlikleri olabilir; dış gerçeklikle ilgili türlü ilişkiler kurabilir. Dolayısıyla yazınsal metinleri gerçek dünya ile kurduğu ilişkiler bağlamında değil, bu metinleri kendi içinde ele almak ve tutarlılık ilkesine bağlı kalıp kalmadıklarına göre değerlendirmek gerekir.

Göstergebilimine göre, gündelik dil nasıl *çok anlamlı* bir yapıda ise, başka bir ifadeyle, anlam söylenenin dışında tamamen farklı bir anlama gelebiliyorsa, edebi dilin de kendi içinde *çok anlamlı* bir yapıya sahip olması şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla insanlar arasındaki iletişimi sağlayan doğal dil, zaman zaman nasıl karmaşıklığa, anlamsal açıdan sapmalara, hatta bazı durumlarda iletişimsizliğe veya yanlış anlamalara neden olabiliyorsa aynı şekilde edebi dilde de bu tür durumlar ortaya çıkabilir. Bu nedenle yazınsal dil ile doğal dil arasındaki şu ilişkiye dikkat etmek gerekir: "*Yazınsal metnin dili, doğal dil üstünde yükselen ikinci bir dil, türeme bir dil, ölçüt ve kurallardan sapan ikinci bir dil durumuna gelir*" (Rifat, 1999: 35).

4. Metinlerarasılık

Özellikle son yıllarda yazarlar, metni *tek anlamlı bir kendilik* olarak görmekten ziyade metni *çok anlamlı bir kendilik* olarak görmekte ve metnin kendi içinde farklı yorumları barındıran bir niteliğinin olmasına özen göstermektedirler. Böylesi bir durumda okura düşen görev, yazar tarafından ortaya konulan tek anlamı bulup çıkarmak değil metinde yer alan farklı anlamları kavrayabilmek ya da en azından başka okurların aynı metinden farklı anlamlar çıkarabildiklerini fark etmektir. Bu da ancak yazarın bilinçaltından gelen sözdizimlerinin çözümü ile olacaktır. Metin ile yazar arasında çok anlamlı ve çok yorumlu bir ilişki ortaya çıkması metin ile okur arasındaki ilişkinin de farklı şekillerde biçimlenmesine neden olur. Başka bir ifadeyle, "*Eğer, metin aynı anda birden çok anlamı içinde barındırıyorsa, yazarın, okurun metinden çıkaracağı kendisinin ona yüklediğinden farklı anlam ya da anlamları çıkarmasını 'saygıyla karşılaması', metne getireceği kendisinininkinden farklı yorum ya da yorumları bir zenginlik olarak görmesi beklenecektir*" (Aysever, 2004: 96-97).

Aslında metinden çıkarılan anlam, ulaştığı okurun bilgi birikimine ve kültürel geçmişine bağlıdır. Dolayısıyla, anlam diğer unsurların etkisiyle değişebilir ve yeniden şekil alabilir.

Diğer bütün edebi kuramlarda olduğu gibi metinlerarasılık^x kuramında da yazar ve okur metnin yani yazılı dilin alımlanması sürecinde ortak bir *söylem alanı* paylaşırlar. Metinde yer alan olguların, imgelerin, nesnelere, karakterlerin ve olayların betimlenmesi sonucunda okurun bu betimlemeleri algılaması ve kendi süzgecinden geçirerek bunları tekrar yapılandırması paylaşılan söylem alanının en önemli göstergesidir. Okurun metni alımlaması onun, okuma geleneğine, tür bilgisine ve daha önce edindiği deneyim ve bilgilere bağlı olduğu için metinlerarasılık kuramında okurun edindiği birikim ortaya çıkar. Okurdan beklenen, metinde yer alan gerek olay örgüsü, gerek ana fikir, gerek edebi tür ile ilgili olarak benzer ya da ilgili öncel metinler ile çağrışım yapabilmesidir. Böylece okurun biçimsel, semantik ve linguistik yeterliliği ve bilgisi ön plana çıkar. Okurun anlam üretmesi veya çıkarması ve öncel metinle ilişki kurması okuduğu metne anlam vermesinde de önemli bir rol oynar. Aslında hiçbir metin, diğer metinlerden, kendi gelenek ve türlerinden ayrı bir şekilde var olamaz. Bir metnin varlığı ancak diğer metinler içinde anlam kazanmasına bağlıdır. Bir metni metin yapan veya onu özel kılan şey, gerçekte diğer metinlerle olan ilişkisidir. Bu durumda Kristeva'nın (1996) da belirttiği gibi her metin alıntılamalardan oluşan bir tür mozayiktir; bütün metinler aslında metinlerarası bir özellik barındırır.

Graham Allen'in "*Edebi eser yazarları, kelimeleri sadece bir dil sisteminden seçmekle kalmaz; aynı zamanda olay örgüsü, tür özellikleri, karakterlerin durumları, imgeleri, anlatı biçimleri ve hatta cümleleri ve ifadeleri bile öncel edebi metinlerden ve edebi gelenekten seçerler*" (2000, 11) sözleri aslında daha önce yazılan metinlerdeki kelimeler, ifadeler, tanımlar, temalar, konular, dilbilimsel yapılar ve tür ile ilgili özelliklerin her biri yeni metne yansiyabilir veya doğrudan bunlar alıntılanabilir anlamına gelir. Ancak burada anlamın ortaya çıkarılması ve yeni metnin öncel metin ile bir bağlantısının olup olmadığının çözümlenmesi tamamen okurun öncel metin ile bağlantı kurma ve bu göndermeleri algılama yeteneğine bağlıdır. Ancak okurun böyle bir çözümlenme yapmaya itilmesi ve bir şekilde cesaretlendirilmesi yazar ve okur arasında *gizil gücü* dağıtmanın bir diğer şeklidir. Okur edilgen bir şekilde okuduğunu kabul edendir; yazar ise, metnin yaratıcı gücüdür ve metne gerçek anlamı verendir. Dolayısıyla anlam, okurun bir metindeki metinlerarası ilişkilerin anlaşılmasına bağlıdır. Bu durum ise, "*bir metnin olası sayısız okumaya sahip olabileceği*" anlamına gelir (Epstein, 2011: 9).

Yazarın verdiği kodlar yardımıyla okurun metin diline anlam vermesi, sanıldığı aksine oldukça zorlayıcı ve düşünmeye sevk edici bir iştir. Çünkü okur, kendi edindiği deneyimler aracılığıyla metne anlam vermeye çalışır. Kişinin bu şekilde davranması, aslında onun dili öğrenirken geliştirdiği tutumla benzerdir. Bu konuda Jonathan Culler, "Literary Competence (Edebi Yeterlilik)" adlı makalesinde "*bir dil öğrenen bir kişinin fonetik bir dizim (düzen) duyduğu andan itibaren bilincinden veya bilinçaltından gelen bilgisini kullanarak ona anlam vermeye çalıştığını*" belirtir (1992: 101). Aynı şey yeni bir metinle karşılaşan okur için de geçerlidir. Okur metinle buluştuğu andan itibaren bilincinden veya bilinçaltından gelen bilgisini kullanarak metni anlamlandırmaya çalışır. Culler bu görüşü şu sözlerle destekler: "*Kişinin kendi dilinde fonolojik, sentaktik (sözdizimsel), semantik kurallara hâkimiyeti onun sesleri ayrı birimlere dönüştürmesini, kelimeleri fark etmesini ve sonuç cümlesine yapısal bir tanımlama ve yorumlama getirmesini sağlar ki bütün bunlar onun (dili yeni konuşmaya başlayan biri) için oldukça yeni şeylerdir*" (1992, 101).

Okuma sürecinde, şemayı takip etme, boşlukları doldurma ve anlam verme ne kadar önemli ise metinde verilen işaret veya ipuçlarının anlaşılması da o denli önemlidir. Okuma sürecinde metinde verilen işaret veya ipuçlarının okur tarafından anlaşılması, ilk kez Leo Vygotsky (1896–1934) tarafından ortaya konulur. Vygotsky, bu konuyu *içsel konuşma (inner speech)* ile *düşünme (thought)* bağlamında inceler. Bu iki birimin arasında gerçek bir bağlantı olduğunu ve bu bağlantının *işaretleme sistemi (cueing system)* adı verilen bir düzen içinde meydana geldiğini belirtir. Buna göre, işaretleme sistemi, *okuma sürecinde beynin algılayıp harekete geçmesi suretiyle okurun işaret ve ipuçlarını kullanma yeteneği* olarak adlandırılır (Trim, 2004: 14-15).

Mikhail Bakhtin'a göre ise yazar, "*sadece konuyu anlatan kişidir; anlatılan kişi değildir*" (1986, 109). Bu şu anlama gelir: Bir eseri oluşturan diğer bütün unsurlarla birlikte yazarın kendisinin bile bir yazarı vardır. Başka bir deyişle, yazarı oluşturan ya da onu da yaratan bir yazar bulunmaktadır. Kurallı bir dil sistemi aracılığıyla okuruna ulaşmaya çalışan ancak o sistemin içerisinde yer almak istemeyen ya da gizlenme eğiliminde olan yazar, eserde kendisini örtük yazar, bir karakter veya imgesel bir konuşmacı şeklinde gösterebilir. O zaman bu dil kime aittir? Gerçek yazara mı yoksa kurgusal yazara mı? Aslına bakılacak olursa, gerçek yazar ile kurgusal yazar arasındaki en önemli fark, gerçek yazarın kişisel özelliklerinin eserde yok olmasıdır. Roland Barthes'in *okurun doğuşu ile birlikte yazarın öldüğünü* (2001: 1466) belirten düşüncesi gibi Michel Foucault'nun da *yazarın sadece sembolleri yazıya dökme sürecinde var olduğunu* (2001: 1622) iddia etmesi, bir taraftan yazarın var olma sürecini öte yandan ise yok olma sürecini gösterir. Yazarın ortadan kaybolduğu durumlarda metnin kendisi, boşluğu doldurur. Bu yüzden aslında olayları anlatan yazarın kendisi değil, metnin dilidir.

Metne ait gizli bir dil varsa o zaman o dil Wayne Booth ve Wolfgang Iser'in ifadesiyle, "*örtük yazar(a), gerçek yazarın ikinci bir ben*"ine ait bir dildir (Shlomith, 2006: 86) yani yazarın ikinci bir "dil"idir. Gerçek yazarla temsili bir şekilde örtük yazarın ikinci benliğinin yer değiştirmesi ve bu değişimin okurlar tarafından hissedilecek bir yapı ile sunulması, o metinde örtük yazarın bulunduğu göstergesidir. Bu görüşe göre, örtük yazar, esere bir bütün olarak müdahale edebilecek ve eseri yönlendirecek niteliktedir. Booth'un görüşlerini bu noktada ayırmak gerekir. Çünkü Booth'a göre, örtük yazar, gerek ahlak, gerek zekâ açısından gerçek yazardan daha iyi bir konumdadır (Shlomith, 2006: 86). Ancak her metinde hem gerçek yazar, hem de örtük yazar olacak diye bir kural yoktur. Bazı anlatımlarda sadece gerçek yazar var iken bazı anlatımlarda ise, her ikisi de olabilir. Bununla birlikte gerçek yazar eserinde kendi gerçek düşüncelerine, dünya görüşüne, kültürel değerlerine, duygularına ve inançlarına tamamen ters bir görüş de sergileyebilir. Anlatıcı, yani bir anlamda gerçek yazar, metnin konuşmacısı veya sesi iken örtük yazar tam tersine metnin sessizi veya suskunu olabilir. Yazar ve okur, aralarında yaptıkları sözsüz anlaşmayı göz önüne alarak belli dil kalıplarından yararlandıklarını kabul etmiş olurlar. Gerek yazar gerek okur, her iki temsilci için de bu süreç, belli bir amaca yönelik bağlamsal bir eylemdir. Yazar metne ait ipuçlarını seçer ve düzenler. Okur da bu ipuçlarından ve kendi dünya görüşünden yararlanarak eseri anlamlandırmaya çalışır.

SONUÇ

Sonuç olarak, kültürlerarası taşıyıcılık işlevini en son ata diline gidildiğinden beri gerçekleştiren; bireylerin kararlarından bağımsız olarak ortaya çıktığı için bilinçdışı bir yapılanma gösteren; polysemantik durumu yüzünden anlam kargaşasına yol açan; sorunsallı bir yapıya sahip olmasına karşın yine de kendi içinde sistematik bir gelişim gösteren “dil” önceki yüzyıllarda olduğu gibi 21. yüzyılı da etkisi altına alarak en etkin iletişim araçlarından biri olma yolunda ilerlemektedir. Psikanalitik kurama göre, kişinin kendisinin bile farkında olmadığı bir yapılanmanın ürünü olan; bilinçdışında sembolik anlamda işlev gören; yaratılma sürecinde yazarın hayal dünyasında “öteki” ile yaptığı konuşmanın bir eseri olan “dil” aslında bir dizi konuşul(a)mayan kuralların bir ürünüdür. Yapısalcılık kuramına göre, dizgeye boyun eğerek o sistemin içinde var olabilme savaşı veren bireyin, dile zorunlu katılımı ile gerçekleşen; toplumsallık ilkesini benimseyen; eşzamanlı göstergeler sisteminin bir ürünü olarak değerlendirilmesi gereken; kendini oluşturan kültürel sistemin içinde anlamlı göndergeler sunabilen; sosyal ve kültürel kodlar kadar sözdizimsel yapının da anlamın oluşmasında önemli birer unsur olarak karşımıza çıkan “dil” toplumdaki ideolojik yapılanmanın bir sonucudur. Göstergibilimine göre, dilin anlamlandırılması sürecinde dil-içi ve dil dışı olduğu kadar üst-dil kullanımını da gerekli kılan; çokanlamlı yapısı nedeniyle kendi içinde farklı yorumlar barındıran; yazılı dilin göndergesini tutarlılık ilkesine bağlı kalıp kalmadığı ile özdeşleştiren; anlam verme sürecinde dilbilimsel yöntemler kadar oyun, jest, mimik ve müzik gibi dilbilimsel olmayan yöntemleri de içinde barındıran “dil” daha çok gönderge yapılan göstergeleri inceler. Metinlerarasılık kuramına göre ise, alımlanması tamamen okurun bilişsel anlama yeteneğinin bir ürünü olan; okurun belli bir okuma geleneğinden gelmesiyle öncel metinlerin gerek biçimsel, gerek semantik, gerekse linguistik bakımdan yeterliliğini öne çıkaran; yazar ve okur arasında sözsüz bir anlaşmanın ürünü olan; verilen ipuçlarını takip ederek metnin çözümlenme sürecine katkı bekleyen “dil” işaretleme sistemi ile doğrudan ilgilidir. Görüldüğü gibi, her bir kuram dile işlevsel anlamda katkıda bulunarak onun tarihsel süreç içinde bir bakıma başkalaşarak yol aldığını, aynı zamanda hem gelişime hem de değişime muhtaç olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

- ALEXANDER, Lloyd (1989), “A Manner of Speaking” *The Voice of the Narrator in Children’s Literature: Insights from Writers and Critics*, (ed. Charlotte F. OTTEN, Gary D. SCHMIDT). Greenwood Press, London.
- ALLAN, Graham (2000), *Intertextuality*, Routledge, London & New York: 2000.
- AYSEVER, R. Levent (2004), “Bu Çağın Metinleri” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. C. 21, S. 2, Ankara, s. 96-97.
- BAKHTIN, Mikhail M. (1986), *Special Genres and Other Late Essays* (çev. Vern W. McGEE), Slavic Series, No. 8. University of Texas Press, Austin.
- BARTHES, Roland (1993), *Göstergibilim Serüveni* (çev. Mehmet RİFAT), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BARTHES, Roland (2001), “The Death of the Author” (ed. Vincent LEITCH) *Theory and Criticism, The Norton Anthology*, W.W: Norton and Company, New York.
- BURKE, Kenneth (1984), *Permanence and Change*, University of California, Berkeley.
- CEBECİ, Oğuz (2004), *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınları, İstanbul.

CHATMAN, Seymour (1978), *Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film*, Cornell University Press, Ithaca, NY.

CULLER, Jonathan (1992), "Literary Competence" *Reader Response Criticism: From Formalism to Post Structuralism*, (ed. Jane P. TOMPKINS) 7th Pub. John Hopkins University Press, London.

EAGLETON, Terry (2004), *Edebiyat Kuramı Giriş* (çev. Tuncay BİRKAN), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

EPSTEIN, B. J. (2011), "Life is Just an Allusion: The Employment and Translation of Intertextuality in Children's Literature" *Crossing Textual Boundaries in International Children's Literature* (ed. Lance WELDY. Cambridge Scholars Publishing, United Kingdom.

FOUCOULT, Michel (2001), "What is an Author?" (ed. Vincent LEITCH), *Theory and Criticism, The Norton Anthology*, W.W: Norton and Company, New York.

FREUD, Sigmund (1959), *Creative Writers and Day-Dreaming*, Standard Edition, Cilt IX, The Hogarth Press, London.

GUERIN, Wilfred L., Earle Labor-Lee Morgan, Jeanne C. Reesman-John R. Willingham (1992), *A Handbook of Critical Approaches to Literature*, 3rd Edition, Oxford University Press, Oxford.

IŞIK, İ. Emre (2000), *Öznenin Dili: Dil bilim ve Yapısalcılık*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

KAZANCI, Metin (2006), "Althusser: İdeoloji ve İdeoloji ile İlgili Son Söz" İstanbul Üni. İletişim Fakültesi Dergisi. 67-93. Erişim Tarihi: 18. 04. 2011. <http://ilef.ankara.edu.tr/id/gorsel/dosya/1164634976althusserideoloji.pdf>.

KRISTEVA, Julia (1996), Intertextuality and literary interpretation. *An interview with Margaret Waller. Trans. Richard Macksey. Julia Kristeva: Interviews. Ed. Ross Mitchell Guberman. New York: Columbia UP*, 188-203.

LEITCH, Vincent (1983), *Deconstructive Criticism* Colombia University Press, New York.

ONEGA, Susana José Angel Garcia Landa (2002), *Anlatı bilimine Giriş* (çev. Yurdanur SALMAN, Deniz HAKYEMEZ), Adam Yayınları, İstanbul.

ONG, Walter, J. (2003), *Sözlü ve Yazılı Kültür* (çev. Sema POSTACIOĞLU BANON), Metis Yayınları, İstanbul.

PIAGET, Jean (2007), *Yapısalcılık* (çev. Ayşe Şirin OKYAYUZ YENER), Doruk Yayıncılık, İstanbul.

PIERCE, Charles S. (2000), *Göstergeler Kuramı: Göstergibilim* (çev. Mehmet RİFAT, Sema RİFAT), Om Yayınları, İstanbul.

RİFAT, Mehmet (1999), *Gösterge Eleştirisi*, Kaf Yayıncılık, İstanbul.

SAUSSURE, Ferdinand de (1976), *Genel Dilbilim Dersleri* (çev. Berke Vardar), T.D.K., Ankara.

SHLOMITH, Rimmon- Kenan (2002), *Narrative Fiction Contemporary Poetics*, Routledge Press, London.

STEPHENS, John (1992), *Language and Ideology in Children's Fiction*. Longman, London & New York.

TÜRK DİL KURUMU SÖZLÜĞÜ, "Dil" terimi, Erişim Tarihi: 01.09.2014. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54041aeae89670.08773828

TRIM, Mary (2004), *Growing and Knowing: A Selection Guide for Children's Literature*. K.G. Saur, Germany.

VARDAR, Berke (1971), *Ferdinand de Saussure ve Dil bilim Kavramları (Açıklamalı Seçmeler)* Yeni İnsan Yayınları, İstanbul.

ⁱ Yapısalcılığın bir kuram olarak ortaya çıkmasına katkıda bulunan diğer düşünsel çalışmalar ise, 1920'li yıllarda Alman ve Polonyalı eleştirmenler tarafından yapılır. Schelegel'den Spielhagen ve Walzel'e kadar uzanan bu kuramsal çalışmalar, Kate Friedemann'ın yapısalcılık kuramını uygulama alanı bulduğu *Die Rolle des Erzählers in der Epik (Epikte Anlatıcının Rolü)* (1910) adlı eseri ile doruk noktasına ulaşır. Alman ve Polonyalı eleştirmenlerin Rus Biçimciler katkılarını sayesinde *kurmacanın biçimsel açıdan çözümlenmesi* adına *yapısalcılık* denilen yeni bir edebi kuramın ortaya çıkmasına neden olur. Yapısalcılığın bir edebiyat ve sanat kuramı olarak ortaya çıkmasında, özellikle Alman estetikçilerinin Rus Biçimcilik Okulu üzerindeki etkisi küçümsenemez. Boris Tomaşevski, Victor Şklovski, Boris Eichenbaum, Yuri Tinyanov ve Vladimir Propp'un anlatıların çözümünde biçimin işlevsel olduğunu ortaya çıkarmaları, anlatı bilimin ilk önermesi olarak kabul edilir.

ⁱⁱ 1926 yılında bir grup Çek bilim adamına Roman Jakobson, S. Karssevskiy ve N. Trubetskoy adlarındaki Rus dilbilimcilerinin katılımıyla Prag Dil bilim Çevresi kurulur ve bu dilbilimcilerin "Savlar" adı altında sundukları dil konusundaki görüşleri dikkat çeker. Bu çevreye göre dilin özünü ve niteliğini anlayabilmenin en etkin yolu eşsüremlili yaklaşımdır. Saussure'unkine benzeşen bu anlayışa göre, dilin incelenmesinde işlevin de göz önünde bulundurulması gerekir. Bu açıdan değerlendirildiğinde dil, belli bir amaca uygun anlatım amaçlarının oluşturduğu bir tür dizgedir. Hiçbir dil olgusu bağlı olduğu dizge göz önünde bulundurulmadan anlaşılabilir. Daha fazla bilgi için bk. Roman Jakobson, S. Karssevskiy, N. Trubetskoy. *Savlar, Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*. Der: Mehmet Rifat, İstanbul: Yazko, 1983, s. 19.

ⁱⁱⁱ Dil bilimciler arasında Saussure'un "dil ve söz" ile ilgili yaptığı tanımlar konusunda tam bir anlaşmanın sağlanamadığını bilmekteyiz. Bu konuda birbirine benzeyen farklı çiftlemelere rastlamak mümkündür: G. Guillaume, Dil/Söylem; R. Jakobson, Kod/Mesaj; L. Hjelmslev, Şema/Kullanım; R. Barthes, Dil/Yazı. Daha fazla bilgi almak için bk. Zeynel Kiran. *Dilbilim Akımları*. İstanbul: Onur Yabancı Diller Kitap ve Yayın Merkezi, 1986, s. 54.

^{iv} Terry Eagleton'a göre yapısalcılık şiir çalışmalarına değil ve aynı zamanda A. J. Greimas, Tzvetan Todorov, Gerard Genette, Claude Bremond ve Roland Barthes gibi yazar ve düşünürlerin anlatı çalışmalarına devrim olarak adlandırılabilir bir yenilik de getirir. Sözelimi, Prag dil okulunun çalışmaları neticesinde yapısalcılık kuramı göstergebilim ile iç içe geçer. Göstergelerin sistematik olarak incelenmesi anlamına gelen göstergebilim aslında yapısalcılık kuramı ile birçok açıdan benzeşir.

^v Daha fazla bilgi için bk. Terry Eagleton. *Edebiyat Kuramı Giriş*. çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004, s. 128.; Berna Moran. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 180.

^{vi} Göstergebilim veya semiyoloji (Fr. sémiologie) terimi, beşeri bilimlerdeki anlamıyla yaklaşık yüz yıl kadar önce Ferdinand de Saussure (1857-1913) tarafından yazılan ve yapısalcı dilbilimin temelini oluşturan *Cours de linguistique générale (Genel Dilbilim Dersleri)* (1916) adlı eserde *göstergelerin genel bilimi* olarak ele alınır. Gerçekte 1916 yılında Saussure tarafından kullanılmadan önce "semiotic (göstergebilimi)" terimi ilk kez 1690 yılında John Locke'in "Essay Concerning Human Understanding (İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme)" (1690) adlı eserinde kullanılmıştır. Daha fazla bilgi için bk. Robert Stam, Robert Burgoyne, Sandy Flitterman Lewis. *New Vocabularies in Film Semiotics*. London: Routledge, 1992, s. 3.

^{vii} Fransız dilbilimci ve göstergebilimci Algirdas-Julien Greimas ise *Sémantique Structurale (Yapısal Anlambilim)* (1966) adlı eserde, göstergebilimin *göstergelerden ziyade anlamlama dizgeleri* üzerinde durması gerektiğini savunarak göstergebilimin farklı bir noktaya ulaşmasına katkıda bulunur. Bununla birlikte İtalyan göstergebilimci Umberto Eco ise, *A Theory of Semiotics (Bir Gösterge Bilimi Teorisi)* (1976) adlı eserinde *alımlama göstergebilimi* üzerinde çalışır; Saussure, Peirce ve Jakobson'a ait görüşlerden yararlanarak kendine özgü yorumuyla alımlama göstergebilimi kuramını geliştirir. Amerikalı göstergebilimci Thomas A. Sebeok *Contributions of the Doctrine of Signs (Göstergeler Öğretisinin Katkıları)* (1976), *The Sign and its Masters (Gösterge ve Gösterge Ustaları)* (1978) ve *Semiotics (Göstergebilim)* (1979) gibi eserleriyle ön plana çıkarken Fransız göstergebilimci Julia Kristeva ise, *anlam çözüm (sémanalyse)* olarak tanımladığı yeni bir çözümleme yöntemiyle göstergebilimine katkıda bulunur. Ayrıca Bakhtin'in *metinlerarası ilişkiler* kavramını geliştiren Kristeva, metin çözümleme anlayışının temelini psikanalize bağlar.

^{viii} Fransız antropolog Claude Lévi-Strauss ise Saussure'un dilbilimine yaklaşımını antropolojiye uygulayarak yapısalcı antropolojinin kökenini oluşturan çalışmalar yapar. Lévi-Strauss aynı Michael Foucault gibi dile anlam vermede diğer bir deyişle, anlamın oluşturulmasında kültürün de önemli bir öge olduğunu iddia eder. Orta Brezilya'da yaşayan halklara ait mitler üzerinde çalışmalar yapan Lévi-Strauss, kültürlerarası çalışmalarla psikoloji ve sosyoloji bilimlerini bağdaştırarak dilde yapısal özelliklere indirgenebilecek sistemler ortaya çıkarır. Bütün bu çalışmalar ve araştırmalarla birlikte özellikle kuruluş aşaması 1960-1980'li yıllara rastlayan Paris Göstergebilim Okulunun da göstergebilimine katkısı küçümsenemez. Bu okulun asıl amacı, göstergebilimin

anamlı bütünlere özgü anlamsal ayrılıkları olduğunu, bu anlamsal ayrılıkların anlamlı bir bütün oluşturmada nasıl eklemlendiğini ve bir üstdil aracılığıyla nasıl açıklandığını ortaya çıkarmaktır. Bu dönemde göstergebilim, bir taraftan metinler ile ilgili kuramsal çözümleme yöntemi geliştirmeye çalışırken, diğer taraftan neyin edebi eser olduğu, ne tür metinlere edebi metin dendiği ve edebi metinleri diğer metinlerden ayıran özelliklerin neler olduğu gibi konuları merkeze alır. Bu nedenle özellikle 1960 ve 1970'li yıllarda metin türlerinin belirlenmesi ve metinlerin tipolojilerinin düzenlenmesi konusunda çalışmalar yapılır. Bu çalışmalar aslında temelini 1920'li yıllarda Roman Jakobson ve Rus Biçimcileri tarafından ortaya atılan *yazınsallık* kavramının yeniden gündeme gelmesini sağlar. Ancak 1960 ve 1970'li yıllarda yazınsallık kavramı ile ilgili her ne kadar farklı görüş ve fikir öne sürseler de genel anlamda dilbilimciler, göstergebilimciler ve eleştirmenler birbirini tamamlar veya destekler nitelikte görüşler sunarlar.

^{ix} Barthes'ın mitler üzerinde çalıştığı ve mitleri baskın sınıfın ideolojilerine hizmet eden karmaşık ve iyi yapılandırılmış bildirişim dizgeleri olarak tanımladığı *Mytologies (Çağdaş Söylenler)* (1957); göstergebilimin temel ilkeleri üzerinde çalıştığı *Eléments de Sémiologie (Gösterge bilimi İlkeleri)* (1965); anlatıları yapısal açıdan değerlendirdiği *Introduction à L'analyse Structurale des Récits (Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş)* (1966) ve yazının yazın olarak okunmasına neden olan tarihsel, biçimsel ve ideolojik koşulları araştırdığı *Le Degré zéro de l'écriture suivi de Nouveaux essais critiques (Yazının Sıfır Derecesi)* (1972) adlı eserleri göstergebilimine katkıda bulunan eserlerin sadece bir kısmıdır. Birçok alanda yaptığı farklı çalışmalar nedeniyle Barthes'ın göstergebilimin eleştirel kuramı üzerindeki etkisi günümüzde de devam eder. Bk. Fatma Erkman. *Göstergebilimine Giriş*. İstanbul: Alan Yay., 1987, s. 28.

^x Saussure'den sonra metinlerarasılık kuramının oluşmasına katkıda bulunan bir diğer isim ise, Rus edebiyat kuramcısı Mihail Mihayloviç Bakhtin'dir (1895-1975). Yaptığı çalışmalarda her ne kadar "metinlerarasılık" terimini kullanmasa da Bakhtin, ortaya attığı görüşlerle kuramın sağlam bir temele dayanmasına katkı sağlamıştır. "Dil"i Saussure'den farklı bir yaklaşımla ele aldığı ve kelimelerin sosyal bağlam ile değiştiklerini ortaya çıkardığı çalışmaları, Bakhtin'in metinlerarasılık kuramına yaptığı katkılardan sadece birkaçıdır. Bakhtin'dan sonra "metinlerarasılık (intertextuality)" terimini ilk kez Fransız gösterge bilimci Julia Kristeva (1941-) 1967 yılında "Le Mot, le Dialogue et le Roman (Kelime, Diyalog ve Roman)" adlı çalışmasında kullanır. Her ne kadar Kristeva'dan önce Bakhtin aynı anlama gelen bu terimi "diyalogsallık (dialogism)" kavramı ile ifade etse de Kristeva, Batı eleştirisine aynı kavramı "metinlerarasılık (intertextuality)" terimi ile tanıtır. Dolayısıyla metinlerarasılığın hem tanımlanmasında hem de kuramsal açıdan belli bir temele dayandırılmasında Kristeva'nın önemli bir rolünün olduğunu söylemek mümkündür. Metinlerarasılık kuramı Bakhtin ve Kristeva'dan sonra bu kurama okurun işlevselliğini de dâhil eden Roland Barthes (1915-1980) ve Jonathan Culler (1944-) tarafından geliştirilmiştir.